

KODÁLY ZOLTÁN ÉS SZEGED

1905 Először 1905 tavaszán járt a dél-alföldi városban. Bauer Herbert — aki később „Az én utam” c. verseskötetet ajánlotta neki — vendégeként egy hetet töltött itt. Pihenés, kikapcsolódás, erőgyűjtés volt célja ennek a „leruccanásnak”. Derús társaság vette körül. Legszívesebben mégis egyedül sétálgatott a Tisza partján. Közben fűzfa sípokat faragott. Megfordult a Szeged környéki tanyákon, Tápé, Szőreg, Deszk vidékén. Béresektől, halászköztől jegyzett le népdalokat. Itt talált rá a Pütkösödő egyik dallamára is, melyet egy régi szegedi gyűjtemény őrzött meg, ütött-kopott, nehezen felismerhető alakban. Kodály ezt a dallamot helyreállította s a Pütkösödőnek, nagy gyermek-kantátájának egyik legbájosabb részletét alkotta meg belőle. (A pütkösödésnek sok szép dallama volt. Ezek közül egy-kettő még hallható az ország különböző vidékein. A teljes játékot azonban már a múlt századi gyűjtők is csak Szeged vidékén tudták feljegyezni. A pütkösödés népszokását tehát a szegediek joggal vallhatják magukénak.)

További munkái: egyetemi és zeneakadémiai tanulmányainak befejezése, népdalgyűjtő országjárása, alkotói (zenetudományi), pedagógiai tevékenysége miatt sokáig nem juthatott el Szegedre. Pedig 1932-ben a szomszédban Hódmezővásárhelyt kereste fel, ahol dr. Péczely Attilával Kiskomáromban megkezdett népdalgyűjtését folytatta.

A Tanácsköztársaság idején betöltött zenei vezető szerepe miatt a Tanácsköztársaság után Kodályt felfüggesztették állásából. Elérkezett hát az idejük az „antikodályistáknak”, hogy üssenek az őket elhomályosító modern magyar zeneszerzőn. Ez éreztetette hatását vidéken is. Főként Szegeden, ahol az akkori vezető muzsikuskok kijelentették, hogy amíg ők viszik a város zenei ügyeit, ide Kodály be nem teszi a lábát. Kodály azonban erősebbnek bizonyult náluk. Bár az ellene folyó igazságtalan harc aláásta egészségét, mégis győzött a zenei ereje. Visszakerült főiskolai tanári posztjára, s tetteivel, eredményeivel vágott vissza. Tanítványai szerte az országban hintették a Mestertől kapott magot, hol itt, hol ott gyúltak ki apró tüzek, hogy majdan világitó fáklává nőjenek.

1926 Szegeden Baranyi János dr. magán-zeneiskolájának énekkara tanulta meg és adta elő házi koncertjén a budapesti bemutató utáni évben, 1926-ban, Kodály két gyermekkarát: a „Villó”-t és a „Túrót eszik a cigány”-t. Sőt az egyik férfikari hangversenyen a „Bordal” és a „Mulató gajd” is elhangzott Szegeden! Mielőtt azonban sor kerül az előadásra, a karnagy a közönség felé fordulva, szinte mentetődözve szól: „Nem lehet már kitérni az *ilyen* mű bemutatása elől!”

1933 augusztusában a Szegedi Hét keretében rendezett hangversenyen a budapesti Filharmonikus Zenekar élén vezényelte a „Nyári este” c. szimfonikus művét. Ezért már senkinek sem kellett szégyenkeznie! Az előadást szabadtérre szánták, de az eső miatt a színházban kellett megtartani. Kodály erre az alkalomra feleségével, volt kiváló növendékével: Sándor Emma zeneszerzővel, valamint Bodon Pállal, a kecskeméti zeneiskola igazgatójával jött el. Megérkezésük után, szálláson rövid pihenőt tartva, városnézésre indultak. Este, a nagy sikerű koncert után Kodályék a Dréher-sörözőben vacsorázó zenekari tagokhoz siettek, akik őszinte lelkesedéssel köszöntötték őket. Hosszan elbeszélgetett a zenekari tagokkal, ami közben egyetlen szelet sonkát fogyasztott.

A másnap délelőtti program ismét városnézés volt. Kodályné kívánságára — hogy oda vigyem őket, ahol „látni a faluval egybeépült várost” — gumikerekes fiákeren hajtottunk Alsóváros felé. (Milyen kár, hogy 1905-ben nem hozták Kodályt

ebbe a városrészbe, ahol akkor sok népdalt gyűjthetett volna!) Útunkra elkísért Kodály elhunyt nővérének Szegeden élő két gyermeke (Rózsa Ilona és Rózsa Andor dr.). Végigkocsikáztunk a fél várost, az újszegedi ligetben sétálgatva beszélgettünk Szeged zenei helyzetéről, az új magyar zenével szembeni passzivitásról. „Pedig az új zene — állapította meg a Mester — semmivel sem nehezebb, mint a régi rossz. Jó zenét kell adni, hogy megkedveljék. Eddig nem volt mit megkedvelni. Nem »kodályizmus« kell, hanem művészet és magyarság, hívják bárkinék, aki ezt képviseli. Nekünk tömegeket kell a zenéhez vezetni. A hangszerkultúra sohasem lehet tömegkultúra. Ezer hangszert játszó közül alig egynek a keze alkalmas arra, hogy húszévi tanulás után legyőzze a technikai nehézségeket. Mi lesz a többivel? Ezeket is elválaszthatja a zene lelkétől a hangszer, amellyel esetleg csak a kezük érintkezik. Ellenben figyelemre méltó hangszer a gége. Milyen más kapcsolat az a zene lelkével, ha valakinek saját testében szólal meg a zene.”

Aznap délután orgonakoncert volt a dómban. Kezdes előtt Antos Kálmán orgonaművész bemutatta a világhíres hangszert Kodálynak. Sokan felosontak a kórusra, körülállták az orgonát. Antos magyarázott. Olyan aprólékosan, mintha Kodály még soha sem látott volna ilyen instrumentumot. „Ha ezt a gombot nyomom be, ez a sípsor jön ki” — mutatta szemléletesen a művész —, „ha ezt húzom ki...” Ebben a pillanatban a játékasztal alatt, a kivilágított pedálhoz bebújt egy öt év körüli fiúcska. „No, és most milyen gombot nyomott be — kérdezte Kodály —, hogy ez a gyermek jött ki?” Általános derűtség közben intett Kodály, hogy menjünk. A kanyargó lépcsőn botorkálva megjegyezte, őt az ilyen monstrummechanizmus nem kápráztatja el. A kétmanuálos orgona jobban megfelel a célnak, mutatják a külföldi példák is.

1935 áprilisában a Szegedi Tanárképző Főiskola Kamarakórusa és 120 tagú vegyeskara hangversenyén először szólalt meg Szegeden Kodály két hatalmas kórusműve: a „Jézus és a kufárok”, valamint a „Mátrai képek”.

A Kodály ihlette szegedi Eneklő Ifjúság-i mozgalomba bekapcsolódva, 1935 májusában 12 iskola vonultatta fel kórusát a szegedi színházban. Ez a hangverseny valóságos revélécióként hatott a szegedi zenei életre.

1938 „A Szegedi Tanárképző Főiskola 1938. március 19-i magyar népdalkórustestje — írta róla Vásárhelyi Zoltán — fontos állomása volt annak a mozgalomnak, amely hivatott zenekulturális és zenepolitikai szempontból egy tisztultabb, magasrendűen magyar és művelten európai légkör megteremtésére a magyar városokban. Nem véletlen, hogy e téren éppen a magyar »vidék« büszkesége, az egyébként igen fejlett kultúrájú Szeged tartózkodott sokáig az új szellem befogadásától. A kulturális lehetőségeik csíráit a magyar vidéken csak azok a tápláló nedvek növeszthetik nagygyá, melyeket a magyar föld produkál, és a »magyar növény« csak úgy fejlődhet dúsán, ha rásüthet a magyar zseni »napfénye«. Szegeden sokáig eltakarta a »napot« a régi, helyi zeneszerzők németes, öncélú szerzői munkájának »köde«. Mesterségesen száműzték Kodályt, Bartókot. Az ilyen törekvések persze csak ideig-óráig tarthatják fenn magukat. A március 19-i hangversenyükkel végleg meghódították Szeged közönségét Bartók, Kodály és az új magyar zene számára. Kodály Zoltán szívesen vállalta volna ezen a koncerten a Mátrai képek dirigálását, betegsége azonban megakadályozta ebben.”

1938. július végén a Dóm téren háromszor is szerepelt a szabadtéri játékok műsorán Kodály Hány-ja, a szerző jelenlétében. Augusztus 2-án pedig egy műveiből összeállított teljes műsort vezényelt a Mester, melyen a Jézus és a kufárok, a Psalmus Hungaricus s a Budavári Te Deum szerepelt Gina Cigna, Budanovits Mária, Székely Mihály s a budapesti Operaház ének- és zenekara közreműködésével.

Ez alkalommal Kodálynak és feleségének a Tisza Szállóban foglaltak szobát. Ez azonban zajosnak bizonyult. Kodálynak pihennie, aludni kellett. A tanoncintézet igazgatója — egyben a tanítóképző zenetanára — készségesen ajánlotta fel egyik szobáját. Kodály a próba után, este 10 órakor meg is jelent új szállásán. Am csak éjjel után, úgy két óra körül került sor a lefekvésre. Addig beszélgettek. Elsősorban énekpedagógiáról. De egyéb zenei problémák is előkerültek. A zárkózottnak és hidegnek tartott mester ezen az estén feltűnően kedves, közvetlen és meleg volt. Az igazgató úgy emlékezik ma is erre, hogy „egy kivételesen nagy zsenivel volt akkor találkozásom”. Másnap reggel felesége, aki a szállodában töltötte az éjszakát, férjétől megkérdezte, „hogyan ment az alvás?” „Az alvás jó volt, de több is lehetett volna, viszont nagyon jóízűen elbeszélgettünk” — válaszolta Kodály. Érdekes, hogy a Mester néhány évvel ezelőtt említette nekem, milyen jól tudott pihenni Szegeden egyszerű, a zenetanár lakásán!

1942 A Szegedi Egyetem Baráti Egyesülete 1942-ben Kodály-ünnepséget rendezett a Mester 60. születésnapja alkalmából. „A 60 éves Kodály és a magyar közművészet” c. előadás olyan nagyszámú közönséget vonzott, hogy még a folyosót is megtöltötték az érdeklődők. Az előadás a márványnál is plasztikusabb emléket állított Kodálynak, s az emlékmű köré fiatal hangok — a Tanárképző Főiskola kamarakórusa — varázsos csengéséből, a legszebb Kodály-dallamokból font koszorút.

A Kodály műveiből 1944 májusára tervezett ifjúsági hangverseny, melyre a szegedi iskolák kórusai egész tanévben készültek, a német megszállás miatt nem valósulhatott meg.

A Kodály-kórusok interpretálásából kivette részét a Szegedi Egyetemi Énekkar is, amely műsorán több Kodály-kompozíciót szerepeltetett, közöttük olyanokat is, melyeket ők mutattak be Szegeden (főként férfikarokat), sőt külföldi útjukra is elvitték.

Évről évre újabb szegedi iskolák fogadták be a zene egészséges kodályi levegőjét. És amely iskola megnyitotta kapuját Kodály előtt, oda az ő nyomán bevonultak a zeneirodalom nagy mesterei is. Kodály mégis betette lábát Szegedre! És ezt nem személynéne varázsával érte el. Az új magyar zene, a kodályi szellem, a hatalom ellenére, üldöztetések árán, az igazság, a megszenvedett jog erejével terjedt el Szegeden, s másutt is az országban.

A népet, a szabadságot szerető Kodály a felszabadulásig egész életművével a népért, a milliókhoz szóló művészetért harcolt. Minden tetteivel a magyar nemzet megújulásáért, a nép szabadságáért, kulturális felemelkedéséért küzdött. Munkájához az elnyomatás legnehezebb esztendeiben is az adott erőt, hogy rendületlenül hitt népe erejében és győzelmében.

1947 1945 után mind sűrűbben, szívvel-lélekkel zengték a Kodály-műveket, melyek akkor találtak igazi megértésre. Ékes bizonyosság erre az 1947-ben megvalósult Döm térí Éneklő Ifjúság hangversenye, melyen a szegedi iskolák, sőt a Szeged környéki körzeti (tanyai) állami általános iskolák (nagyreszt mezítlábás) tanulói énekelték Kodály igényes kórusremekeit, s a végén közösen (3000 gyermek!) a Berzsenyi-ödära irt világforraló nagy Kodály-kánont (melyet attaca meg kellett ismételni) — tízezernyi hallgatóság előtt. Ez a zenei ünnep nem üres parádé, igazi ünnep volt (mennyiségileg sem előtte, sem utána nem akadt párja). A Mestert is meghívtuk a nagy kánon dirigálására. De ő aznap tért vissza Moszkvából, s így csak távirata jött helyette. Június 17-én kelt levelében ezeket írta nekem: „Igazán sajnálom, hogy nem lehettem ott, mert a fül- és szemtanúk leírása nélkül is gondoltam, hogy szépen sikerül minden. Az ilyen siker azt mondatja az emberrel, hogy a legközelebbit még jobban igyekszem csinálni. Hisz minden remény megvan, hogy az iskolai énektanítás csak javul, az emberek közönye múlóban, a hozzáértés is gyarapszik, az ember szeretne újjászületni, hogy meglássa, mi lesz ötven év múlva. A fejlődés olyan úton van, hogy megállítani már alig lehet, bár gyorsítani még igen.”

1948-53 1948-tól évente megrendezték Szeged iskolásai az Éneklő Ifjúság-hangversenyeket, melyek műsoráról sohasem hiányzott Kodály-alkotás. Szeged kórusainak (Általános Munkás Kórus, MÁV Munkáskórus, Szövetkezeti Énekkar, Szegedi Kórus, Szegedi Kodály Kórus, Bartók Kórus, Zenebarátok Kórusa, Egyetemi Énekkar, Főiskolai Kórusok) műsorain is domináltak a Kodály-művek. Nemzeti Színházunk a Hány János és a Székelyfonó többszöri előadásával, filharmonikusaink Kodály zenekari műveivel, interpretáló művészeink szólókompozícióinak megszólaltatásával kapcsolódtak be az országos vérkeringésbe. Az énekkarok összeműködésével Szeged megünnepelte a Mester 65., 70., 75. és 80. születésnapját. Ezek egyikén ő maga is megjelent, s az 1200 tagú gyermekkar élén vezényelte „Forr a világ” kezdetű kánonját. A koncert után elbeszélgetett a karvezetőkkel. Felhívta figyelmüket a hibákra, útmutatást adott további munkájukhoz. A zeneművészeti szakiskolában zenediktálási versenyen vett részt. A vezető muzsikuskok előtt meggyőzően fejtette ki a zenei általános iskola életrehívásának fontosságát.

1954 júniusban ismét itt találjuk Kodályt, de csak egyedül. Felesége — súlyos betegsége miatt — nem jöhetett vele. A főiskolai napon vett részt, ahol szegediek előadásában először szólalt meg városunkban a világsikerű Pszalmus Hungaricus, Ferencsik János kiváló művész dirigálásával. Csak egyetlen napot tölthetett itt, mégis szakított időt arra, hogy a Szegedi Egyetem Énekkarának tiszteletére rendezett bemutatóján megjelenjen, elismerő, buzdító szavakat mondjon az énekeseknek. Ez volt Kodály utolsó szegedi személyes lá-

toogatása. De nem utolsó szereplése. Műveivel továbbra is itt járt közöttünk. A Hány közzenéjére 20 évi kutatás után sikerült egy pécsi versíró felfedezni (aki főiskolai tanulmányait Szegeden végezte). Így Kodály az Intermezzót vegyeskari éneklésre is alkalmassá tette. 1956. május 31-én a szegedi főiskolai napon volt az országos bemutató több szegedi kórus együttes előadásában. (Ezt az alkotását a bemutató dirigensének ajánlotta a Mester.)

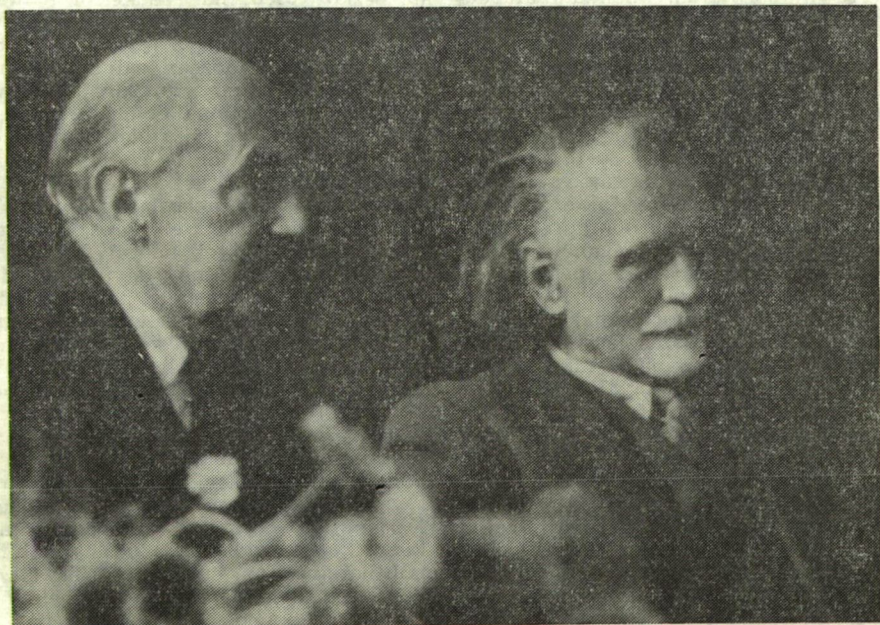
Szegedet azzal is kitüntette, hogy szívesen adta nevét egy új vegyeskar címéhez. A „Szegedi Kodály Kórus” 1954. március 21-én mutatkozott be 19 Kodály-mű előadásával, majd több, Kodály nagyvegyeskarral szerepelt a budapesti Kodály-ünnepen is.

A 65 éves Mester tiszteletére szülővárosában, Kecskeméten 1947-ben rendezett hangverseny után Kodály arról beszélt, hogy a naponkénti éneklést az iskolában is meg kellene valósítani. „Az egész népre kiterjedő zenekultúra csak úgy jöhet létre, ha a zenei nevelést az általános műveltséget nyújtó elemi és középiskolai oktatással kötjük egybe. Csak így juthatunk el addig, hogy minden iskolás gyermek, az általánosan kötelező iskola befejeztével úgy olvassa a kottát, mint minden felnőtt művelt ember a könyvet — s hogy a város és falu egyaránt otthon legyen, magára és egymásra ismerjen az új kultúrában.”

Ezeknek a gondolatoknak jegyében jött létre 1950-ben Kecskeméten az első énekzenei általános iskola, melyet Kodály haláláig féltő gondnal dédelgetett, erkölcsileg, anyagilag támogatott. Ennek az iskolatípusnak öt éves jubileumán díszhangversenyt rendeztek a kecskeméti színházban. Akkor Kodály a következőket mondotta: „A zenei általános iskola egyetlen útja a nép széles körű zenei nevelésének. Az én korom olyan ritka a zenészek körében, hogy lámpással kell keresni hasonlót. Boldog vagyok, mert megérhettem, hogy tíz zenei általános iskola működik ma már az országban. Amikor én már nem élek és a műveimet is elfelejtették, élni fog egy művelt nép, amely magáévá teszi a zeneművészet magasztosságát és így is boldogabb lesz.” Azóta 12 év telt el a Mester haláláig, s Kodály megérhette az énekzenei általános iskolák számának jóval a száz fölé emelkedését is.

Szeged megfogadta a Mester intencióját, s 1954-ben elindította az első énekzene irányú általános iskolát, amiből ma már három működik a városban. Hogyan is írja neves költőnk, Jankovich Ferenc? „Kodály Zoltán a zenében élt, abban született, abban halt meg és abban támad fel percről percre s jelen marad a megszűlés jövőben is.” Szegeden is!!

SZEGHY ENDRE

Kodály Zoltán dr. Szeghy Endrével